

Yayın Geliş Tarihi: 2022-01-17

Yayın Onay Tarihi: 2022-04-12

DOI No: 10.35343/kosbed.1059116

Mâlike BİLEYDİ KOÇ*

Milli Mücadele Döneminde Güney Cephesinde Yürütülen Propaganda Faaliyetleri

Propaganda Activities on the Southern Front During the National Struggle Period

Özet

Propaganda, savaşın psikolojik boyutunu oluşturarak insan davranışlarını yönlendiren, insanlık tarihi boyunca kullanılan en önemli araç olmuştur. Savaş yalnızca orduların karşı karşıya gelmesi değildir. Savaşın iç cephe stratejileri de bulunmaktadır. Bu hedeflerden biri de sivil halkın işbirliğini sağlamaya yönelik manevi gücü etkin kılmaktır. Savaşlarda maddi güç kadar hatta belki ondan daha fazla etkili olan manevi güç sayesinde halkın moralini güçlü kılmak, dünya kamuoyuna haklılığı kabul ettirmek, düşmanın direncini zayıflatmak, bir tehdit unsuru oluşturarak düşmanın saldırısını geciktirmek ya da engellemek mümkün hale gelebilir. Propaganda yöntemiyle devinim sağlayan manevi güce tarihten verilebilecek en önemli örneklerden birisi Milli Mücadele Dönemi'dir. Düzenli ordu kuruluncaya kadar örgütlenmeyi sağlayan Kuvay-ı Milliye ruhunun, Türk milletinin topyekün mücadelesine yön verdiği bölgelerin başında Güney Cephesi gelmektedir. Fransızların güney cephesini işgal edecekleri haberi duyulunca, her yerde mitingler yapılmış, protesto telgrafları ilgili makamlara gönderilmiştir. Mitingler birlik ve beraberliği sağlarken aynı zamanda milletin mücadele azmini arttırmada da etkili olmuştur. Gönüllü birlikler, kamuoyu oluşturma amacı taşıyan Anadolu basını ve din adamları da halkı savaşa yönlendirmede oldukça etkili olmuşlardır. Propaganda faaliyetlerinin savaşın önemli safhasını oluşturduğuna dair kanaatini Atatürk şu sözleriyle açıklamıştır; "*savaş ve muharebe demek; iki milletin, yalnız iki ordunun değil, iki milletin bütün varlıklarıyla, bütün maddi ve manevi kuvvetleriyle, birbirleriyle karşı karşıya gelmesi ve birbirleriyle vuruşması demektir. Bunun içindir ki bütün Türk milletini cepheye bulunan ordu kadar duygu, düşünce ve hareket bakımından savaşla ilgilendirmeliydim*". Bu çalışma, Kurtuluş Savaşı'nın güney cephesindeki propaganda faaliyetlerinin tahlil edilmesini, etkilerinin ve sonuçlarının belirlenmesini amaçlamaktadır. Güney Cephe'nin kurtuluş mücadelesini, manevi güce yön veren propaganda ile maddi gücün de üzerine çıkılarak başarının elde edilebileceğini tarihi bir kanıt olarak göstermesi nedeniyle önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Güney Cephesi, propaganda, psikolojik savaş

Abstract

Propaganda has been the most important tool used throughout human history to guide human behavior by creating the psychological dimension of war. War is not just a clash of armies. There are also internal strategies of war. One of these goals is to activate the moral power to ensure the cooperation of the civilian population. Thanks to the moral power, which is as effective as, perhaps even more, than the material power in wars, it may be possible to strengthen the morale of the people,

* Doç. Dr. Marmara Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü Öğretim Görevlisi, eposta: mbileydi@hotmail.com, ORCID:0000-0003-4118-286X

to make the world public accept the justification, to weaken the resistance of the enemy, to delay or prevent the attack of the enemy by creating a threat. One of the most important historical examples of the spiritual power that provides movement with the propaganda method is the National Struggle Period. The Southern Front is at the head of the regions where the spirit of the Kuvay-ı Milliye, which provided the organization until the regular army was established, directed the struggle of the Turkish nation. When the news that the French would occupy the southern front was heard, meetings were held everywhere and protest telegrams were sent to the relevant authorities. While the meetings provided unity and togetherness, they were also effective in increasing the nation's determination to struggle. Volunteer troops, the Anatolian press and the reverends were also very effective in directing the people to the war. Atatürk explained his opinion that propaganda activities constituted an important stage of the war with the following words; *"means war and combat; It means that two nations, not only two armies, but also two nations come face to face with all their material and spiritual forces. For this reason, I had to concern the whole Turkish nation with the war in terms of emotions, thoughts and actions as much as the army at the front"*. The purpose of this study is to analyze the propaganda activities on the southern front and to determine their effects and results. It is important because it shows the liberation struggle of the Southern Front as a historical proof that success can be achieved by propaganda, which directs spiritual power, also rises above material power.

Keywords: National Struggle, The Southern Front, propaganda, psychological war

Giriş

Kitle telkini ya da ikna yöntemi olarak da ifade edilebilecek propaganda yöntemi, insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahiptir. İnsanın örgütlü topluluklar halinde yaşamaya başlamasıyla liderler kendilerine destek bulmak için propaganda yöntemlerini kullanmışlardır. Savaşların kazanılması ya da kaybedilmesinde, barışın devamlılığını sağlamada kitlelerin ruh hallerini etkilemek her zaman önemli olmuştur. Düşmanın kendine olan güven ve cesaretini kırmak veya düşmana karşı nefret duyguları oluşturmak adına üretilen söylemler, en az savaşlar kadar eski tekniklerdir (Qualter, 1980:257). Bir anlamda propaganda yöntemi ile izi sürülen strateji, insan psikolojisidir. Tarih boyunca kitlelerin duygu, düşünce, tavır ve davranışlarını etkilemeye yönelik manevi bir güç unsuru olarak komutanlar, ordular, devletler tarafından kullanılan propaganda yöntemi, 19. yüzyıldan itibaren imparatorlukların bölünerek yeni devletlerin oluşumuna dolayısıyla ulusların kaderine yön veren stratejiler arasında yer almıştır. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndaki propaganda faaliyetleri, ulusal ve uluslararası boyutlarda kamuoyunun etki altına alınması bakımından sitemli bir çalışmanın örneğini oluşturmuş, savaş sonunda propaganda kelimesi artık günlük siyaset sözlüğünde yer alan bir yöntem haline gelmiştir(Qualter, 1980:258). Propaganda faaliyetlerinin bir kriz anında alternatif çözümler üreterek önemli bir güç haline gelebilmesi, uygulayıcılar tarafından bu yöntemin konu dışı bırakılmasını olanaksızlaştırmıştır.

Psikolojik savaşın en etkili metotlarından biri olan propagandanın, tarihten verilebilecek önemli örneklerinden birisi de Milli Mücadele Dönemi'dir. Kuvay-ı Milliye ruhunun Türk milletinin topyekün mücadelesine yön veren bölgelerin başında Güney

Cephesi gelmektedir. İşgal kuvvetlerine karşı bölge halkını mitingler yapmaya, protesto telgrafları çekmeye yönlendirilmesi, gönüllü birliklerin kurularak mücadeleye güç katması, kamuoyu oluşturma amacı taşıyan Anadolu basını ve din adamlarının söylemleri, savaş boyunca propaganda faaliyetlerinin etkin bir şekilde kullanıldığına göstergeleridir. Elbette propaganda yöntemleri işgalci güçler tarafından da bölge halkının duygu, düşünce ve davranışlarını değiştirmek baskı, tehdit ve korkutmak amacıyla etkili bir silah olarak kullanılmak istenmişse de, uygulanmaya çalışılan psikolojik taktikler halk üzerinde beklenen etkiyi sağlayamamıştır.

1. Propaganda Kavramı

Propaganda sözcüğünün kökeni, Latince bahçıvanın taze bir bitkinin filizlerini yeni bitkiler üretmek için toprağa dikmesi anlamında, “*propagare*” sözcüğünden gelmektedir. Propaganda sözcüğü, belirli fikirleri yeşertmek ve yaymak anlamı taşımaktadır (Atabek, 2014:5). Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde ise propaganda, “*bir öğreti, düşünce veya inancı başkalarına tanıtmak, benimsetmek ve yaymak amacıyla söz, yazı vb. yollarla gerçekleştirilen çalışma, yaymaca*” olarak açıklanmıştır.

Amerikalı Siyaset Bilimci Harold Lasswell propaganda kavramını, “*insanların ihtilaflı olarak gördükleri inançlara, değerlere ve davranışlara ilişkin düşünce ve davranışların semboller yoluyla (sözcükler, hareketler, bayraklar, imajlar, anıtlar, müzik vb.) manipüle etmektir,*” şeklinde tanımlamıştır (Qualter, 1980:260). Dolayısıyla propaganda bir topluluğun duygu, düşünce, davranış, tavır ve hareketlerini etki altında tutmak ya da değiştirmek amacıyla ortaya koyulan bilinçli bir girişimdir (Domenach, 2003:17), bireyle birlikte kitleleri hedef alır.

İnsanların fikirlerini yönlendirerek davranışlarını değiştirme çabaları, insanların topluluk halinde yaşamaya başladıkları tarih öncesi çağlara kadar uzanmaktadır. Dolayısıyla propagandanın tarihinin, yazılı tarihten daha önce dilin gelişmesiyle birlikte başladığı kabul edilebilir. Siyasal propagandanın siyasal rekabetin ortaya çıktığı dönemlerden itibaren var olduğu, iktidarın kendi meşruiyetini sağlamak, iktidarı elinde tutmak amacıyla uyguladığı yöntemlerin odağı haline geldiği söylenebilir (Atabek, 2014:6).

Yunan sofistleri propagandayı güzel konuşma sanatıyla birlikte kullanmışlar ve bu şekilde uygulamışlardır. Takip eden dönemlerde Sokrates, Atinalı politikacı Demosthan, Roma’da Çiçeron ve M.Ö. 5. yüzyılda Çinli Komutan Sun Tzu ve Hintli düşünür ve devlet adamı Kantilya propagandayı sanat haline dönüştürerek, propagandanın ilkleri olmuşlardır. Sun Tzu, M.Ö. 500’lerde “*Harp Sanatı*” adlı eserinde en iyi stratejinin düşmanın direncini savaşmadan kırabilmek olduğunu söylemiş, Çinliler bu yöntemle Hun, Göktürk ve Moğolların iç çatışmalarını çok iyi kullanarak kendilerini korumayı sağlamışlardır. Moğollar savaş alanına gelmeden önce çevrede güçlü bir ordu olduklarını propaganda ederek düşmanı psikolojik olarak etkilemişlerdir. Osmanlı Devleti, topraklarına dahil etmeyi planladıkları toprakların halkına gözdağı vermek yerine hoşgörü ile yaklaşarak Osmanlı yönetimi altında rahat ettirilecekleri propagandasını yapmışlardır. Bunun için bu bölgelere önceden dervişler ve tüccarlar göndermişlerdir.

Propagandanın kurumsal faaliyet olarak ortaya çıkması, Protestanlık mezhebinin papalığın nüfuzunu kırmaya başlaması üzerine Roma Katolik Kilisesi’nin Protestanlığa karşı mücadele edebilmek ve kilise kurumunun saygınlığını artırmak amacıyla 1622’de

papalığa bağlı propaganda kurumunu kurması ile başlatılabilir. Kavram ilk kez tarihsel süreçte yazılı bir metinde kullanılmıştır. Propaganda kurumunun temel amacı, Hıristiyan olmayan ülkelere gönderdikleri misyonerler aracılığıyla barışçı yollardan Roma Kilisesi'nin inancını benimsetmek ve pekiştirmek olmuştur(Qualter, 1980). Propaganda sözcüğü bilindiği gibi “*yayılması gereken*” anlamı taşımaktadır.

18. yüzyıla kadar propaganda teriminin kullanımı kilisenin tekelinde kalmışsa da, 1789 Fransız İhtilali ile dinî tekelden siyasal alana geçmiştir. Bu çok önemli bir değişimdir ve daha sonra günümüze kadar geçen süreçte çok önemli sonuçlara yol açacaktır. Sanayi devrimi ile birlikte gelişen teknoloji, propaganda yöntemlerinde de etkili olmuştur. Siyasal iktidarlar için propaganda yalnızca şartlar gerektirdiği zaman değil, her an kamuoyunun desteğini alma gerekliliğine yönelik vazgeçilmez bir faaliyet olarak algılanmaya başlanmıştır(Biber, 2014:28). Bu yüzyılda siyasal propagandanın önemini anlayan ve bu tabiri kullanan kişi, Alman millî birliğini kurmuş olan Otto Von Bismark'tır. Propagandadan çağdaş anlamda söz edilen çağ, 20. yüzyıldır. Birinci Dünya Savaşı dönemi, propaganda faaliyetleri yönünden dönüm noktası olmuş, ülkeler kitleleri yönlendirmekte güçlü bir ikna yöntemi olarak propaganda teşkilatlarını kullanılmışlardır. Birinci Dünya Savaşı boyunca propaganda kavramı, hem aldatmaca hem de bir eylem biçimi olarak kullanılmıştır. Propaganda konusundaki önemli yazarlardan Frederick E. Lumley, savaşın yol açtığı sonuçları 1920'lerde sosyolojik ve psikolojik açıdan yaptığı incelemelerinde, propagandanın içeriğini daraltarak kavramı bir tehdit ve tehlike olarak yorumlayacaktır(Qualter, 1980:277). Birinci ve İkinci Dünya Savaşı arasındaki dönemde propagandanın kullanımı yaygınlaşmış, 1920'li yıllarda propaganda sözcüğü geniş kitleler tarafından bilinen, siyaset bilimi literatüründe yaygın olarak kullanılan bir duruma erişmiştir(Atabek, 2014:6). İkinci Dünya Savaşı dönemi, teknolojik gelişmelerin propaganda tekniklerinin etkinliğini arttırdığı bir dönemdir. Özellikle içeride ve dışarıda kitlelere ulaşmak amacıyla radyonun aktif kullanımı, propaganda faaliyetlerinde iletişim araçlarının rolünü daha belirgin hale getirmiştir. Savaş döneminde propagandaya meşru bir zemin kazandıran benzeri görülmemiş bir örnek ise Almanya'nın Propaganda Bakanı Joseph Goebbels başkanlığında Alman propagandasının yönetilmesi olmuştur(Biber, 2014:35). Bu dönemde propaganda bir yandan müttefik kazanmak amacını güderken diğer yandan savaş sırasında tarafsızlığını ilan eden ülkelerle ilişkileri sıkı ve iyi tutmak, bu ülkelerin gözünde düşman ülkelerin itibarını zedelemek amacına yönelmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, yıllarca süren Soğuk Savaş dönemi, propagandanın artık neredeyse savaşların yerini almış olduğunun açık bir göstergesi niteliğindedir. Savaş sonrası dönemden günümüze kadar yaşanan toplumsal ve teknolojik gelişmelerle propagandanın yöntemi, gücü ve etkisi de gelişim kazanmaya devam etmiştir.

1.1. Propaganda'nın Amacı ve Özellikleri

Propagandanın en temel görevi, insanların fikirlerini etkilemektir. Amacı ise tutumları etkileyerek denetim altına almak, bireylerin kabule zorunlu olmadıkları bir düşünce ya da hareketi istekleriyle kabule yöneltmek, biçimlendirmektir. Bilinçli bir girişimle ikna yöntemi devreye girmesinden ötürü cephanesi söz ve kelimelerdir. Propagandanın hedefi, sadece bireylere tutum ve eğilimleri benimsetmek değil, bireyler aracılığıyla grupların aktif olarak bu sürecin içinde yer almasını sağlamaktır (Geçikli, 1999:268). Propaganda esas olarak sayıca az bireylerin büyük gruplara erişme çabasını da içermektedir.

Propagandanın iki amacı olduğunu söyleyen Fransız Siyaset Bilimci Suzanne Labin'e göre ya elde edilmiş bireylerin fikirlerini daha yüksek düzeye getirmeyi ya da henüz elde edilmemiş olan bireylerin fikirlerini istenilen yöne çekmeyi sağlamaktır. Bu durum bireylerin yönlendirilmeye ve ikna edilmeye açık olduklarını göstermektedir (Avcı 2018:76).

Propagandayı konuları bakımından siyasal, askeri, kültürel ve ekonomik propaganda olmak üzere bölümlendirmek mümkündür. Siyasal propaganda, iktidarların kazanılmasında, sürdürülmesinde veya kaybedilmesinde etkin rol oynarken, kültürel propaganda kendi lehine pozitif imaj oluşturarak kendi kültürünü diğer kültürler içerisindeki bireylere kabul ettirme taktiklerini içermektedir. Osmanlı Devleti döneminde yabancı devletlerin Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetleri yürütmeleri ya da okullar açmaları örnek olarak gösterilebilir. Ekonomik propaganda, bireysel, kurumsal ya da doğrudan devlete maddi menfaat sağlayacak çalışmaların yürütülmesidir. Askeri propaganda ise çok boyutlu olarak "*bir devletin kendi halkına, dost devletlerin halkına, düşman devletlerin halkına ve tarafsız devletlerin halkına*" yönelik yürütülen propagandadır. Böylelikle hedef kitleyi etkileme amacı taşıyan psikolojik savaş sadece cepheleri değil, cephe gerisini de kapsamına almış olur. Özellikle 19. yüzyılın sonlarında sivil yerleşim yerlerine atılan bildiriler, propaganda yönteminin etkinliğini göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca askeri bandolar, marşlar, askeri filmler, bu faaliyetler arasında yer almaktadır. Örneğin, Osmanlı Devleti'nin askeri bandosu olan "*Mehter Takımı*" bir yandan Türk askerinin moralini güçlü tutarken, diğer yandan düşman askerinin moralini zayıflatacak bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

Propagandanın kendine has kuralları ve özellikleri bulunmaktadır. Propaganda faaliyetleri, özellikleri bakımından bireyleri temel alarak kitlelere seslenmektedir. Bildiri, basın, kanaat önderleri gibi eldeki tüm olanakların kullanılmasını zorunlu kılar, istikrarlı diğer bir ifadeyle uzun soluklu olmalıdır. Dolayısıyla örgütlenmeye ihtiyaç duyar. Mitingler, bildiriler ve basın aracılığıyla yürütülen dış propagandanın amacı, ülkeyi iyi tanıttıp öne çıkartarak uluslararası alanda mücadelenin haklılığına yönelik kanaat oluşturmaya aynı zamanda aleyhte yapılan propagandaları karşı propagandayla etkisizleştirmeye yöneliktir. Dış politik amacın güdüldüğü karşı propaganda yöntemi, daha fazla resmi içerik taşımaktadır. Bu kapsamda dünya savaşları boyunca batılı devletler, kendi politikalarına yönelik hoşnutsuzlukları gidermek ve özellikle aleyhteki propagandalara karşılık vermek amacıyla çalışmalar yapmışlar, dünya savaşları sonrasında ise dış propaganda faaliyetlerini siyasi, askeri, kültürel ve ekonomik güçlerini kullanacak şekilde genişleterek daha çok kamu diplomasisi şeklinde yürütmüşlerdir (Avcı, 2018:94).

1.2. Güney Cephesi'nde Yürütülen Propaganda Faaliyetleri

Topyekûn savaş, bir milletin karşı tarafın askeri gücünü yok etmek için var olan tüm kaynaklarını kullanması durumu olarak tanımlanır. Diğer savaş türlerinden en ayırt edici özelliği, bir ulusun tüm zorluklara rağmen kaynaklarının tamamını seferber ediyor olmasıdır. Savaşın sınırının olmaması, sivillerin de askeri birlikler gibi savaşın öznesi durumuna gelmesine yol açar. Bu noktada propaganda etkili bir güç olarak savaşa yön verir (Aşçı, 2017:28). Topyekûn savaş denilince Türk Tarihi için çok önemli bir savaş olan

İstiklal Savaşı akla gelir. Bizzat sivillerin de savaşın her anında yer almaları gerektiği noktasında Atatürk'ün şu sözleri önemlidir; *“bütün Türk milletini cepheye bulunan ordu kadar duygu, düşünce ve hareket bakımından savaşla ilgilendirilmek mecburiyetindeydik”*. Atatürk'ün de ifade ettiği gibi savaş planının en önemli öğelerinden biri, halkın psikolojisidir. Halkın psikolojisini mücadele etme azmine hazırlamakta ikna amacı taşıyan propaganda faaliyetleri oldukça etkili olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıktığında, ulusla birlikte vereceği mücadelenin hedefi, *“Ulusal egemenliğe dayalı kayıtsız, şartsız, bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak”* olmuştur. Geniş yetkilere sahip olmanın avantajlarını kullanarak, halkın moralini ve mücadele azmini güçlendirmek aynı zamanda Kuvay-ı Milliye ruhunu canlı tutmak amacıyla Havza'dan itibaren çeşitli makamlara gönderdiği tamimle mitingler düzenletmiş, müdafaa-i hukuk cemiyetleri ve kongreler yoluyla örgütlenmeye hız vermiştir. Fransızların güney bölgelerini işgali haberleri üzerine Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa, işgalin bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerince İtilaf Devletlerinin temsilcilerine, Avrupa ve Amerika kamuoyuna duyurularak protesto edilmesini istemiştir (Atatürk'ün Bütün Eserleri, 1998:64). Mustafa Kemal Paşa'nın her yerde mitinglerin yapılmasını istemesinin amacı, ulusal ruh ve heyecanla mücadeleye katılımı arttırmaktır. Adana ve çevresinin işgal edileceğine dair haberler çıkınca Adanalılar tarafından *“Feryadname”* olarak adlandırılan protesto telgrafları, çeşitli makamlara ve İstanbul gazetelerine gönderilmiştir (Öztoprak, 1991:117). Adana bölgesinin Fransızlar tarafından işgal edilmesi üzerine yapılan mitingi, bu bölgede görevli Kuvay-ı Milliye komutanlarından Ali Saip Ursavaş, anılarında şöyle anlatmaktadır; *“bu toplantı önceden planlanmış olmadığı halde Türk dayanışması, vicdanlardaki ortak duygu sebebiyle tüm halk uygar bir düzen ve ağırbaşlılıkla toplanmıştı... Bu görkemli ve soylu gösteri Adana'ya yeni gelmiş olan Fransız Askeri Valisi Bremond'u şaşırtmıştı. Bu toplantı, Türk ruhunun büyüklüğü ile Fransız işgalini ve istilasını çok açık şekilde protesto niteliğindedir”* (Şahin, 2003:99). Protestolar, ulusal heyecanı canlı tutarken aynı zamanda ulusal mücadeleye yönelimi arttırmıştır.

İstiklal Savaşı döneminde propaganda faaliyetlerinin önemli unsurlarından birisini de cemiyetler oluşturmuştur. Adana ve çevresinin mütareke hükümlerine aykırı olarak işgal edilmesi üzerine Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuş, cemiyetin üyeleri Adana, Antakya, Maraş ve Antep'te Türklüğü koruma amacına hizmet edeceklerini ilan etmişlerdir. Cemiyet, Adana'daki olayları Mustafa Kemal Paşa'ya rapor ederek, O'nun direktifleri doğrultusunda hareket etmişlerdir (Öztoprak, 1991:121). Benzer şekilde Maraş'ta da müdafaa-i hukuk cemiyetinin kurulması hızlandırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Maraş'taki olayların şiddetlenmesi üzerine bölge halkının maneviyatını güçlendirmek ve yalnız olmadıklarını hissettirmek için faaliyetlerinin Maraş halkına bildirilmesini istemiştir (Şıvgın, 1988:492). Antep'te ise özellikle Ermenilerin taşkınlıkları nedeniyle Antep-i İslamiye adında bir cemiyet kurulmuş, Kılıç Ali'nin bölgeye gelmesiyle Sivas Kongresi kararları çerçevesinde bölgedeki cemiyetler, Antep Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti çatısı altında birleştirilmiştir. Heyet-i Temsiliye tarafından görevlendirilen Kılıç Ali, Fransız birlikleriyle mücadeleden önce Maraş'ta yaptığı gibi Antep'te de Ermenilerin Fransızlarla birlik olmalarını önlemeye yönelik propaganda faaliyetlerinde bulunmuştur (Güllü, 2017:494).

İstiklal Savaşı'nda, elden ele dolaşım kolaylığı nedeniyle etkin ve pratik propaganda yöntemlerinden bir diğeri de beyannameler olmuştur. Ulusun mücadelesine karşı olan Osmanlı Hükümeti ve İtilaf Devletleri, Anadolu halkını kendi yanlarına çekmek, mücadele azmini kırmak, isyanlar çıkarmak amacıyla bu tekniği kullanılırken, ulusal mücadele kadrosu karşı propagandayı önlemek, ulusu mücadeleye yöneltmek ve askerın moralini yüksek tutmak için beyannameler çıkartmışlardır.

Basının kamuoyu oluşturmadaki rolünün, savaş döneminde de ihmal edilemeyecek önemlilikte olduğu bilinmekteydi. Mustafa Kemal Paşa, halkı bilinçlendirerek milli birliği sağlamak adına propaganda faaliyetlerini yönetmek için basının gücünü en etkin biçimde kullanmış, hatta Anadolu'ya geçmeden önce İstanbul'da aynı maksatla çıkardığı Minber Gazetesi, basına verdiği önemin çarpıcı bir örneğini oluşturmuştur. Sivas Kongresi döneminde İrade-i Milliye Gazetesi ile başlatılan propaganda faaliyetlerindeki hedef İstanbul Hükümeti olurken, ulusun bilgilendirilmesi doğrultusunda yazılara da ağırlık verilerek milli harekete katılımın gerekliliği ısrarla anlatılmaya çalışılmıştır. Ankara'da faaliyetlerine başlayan Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, mücadeleyi destekleyen İstanbul basını ve diğer yerel gazeteler aracılığıyla mücadelenin haklılığını hem içeride hem de dışarıda duyurmaya çalışmıştır (Öztoprak, 1989:12). Yeni Gün Gazetesi, "Propaganda" başlığı makalesiyle bu konunun önemliliğini şu şekilde izah etmiştir; "propaganda fikirleri, en etkili araçlarla halkın en son ferdine kadar her sınıf ve tabaka içinde yaymak ve onları adeta beyinlerine nakşetmek suretiyle herkesi, hiç olmazsa büyük bir çoğunluğu istenilen davaya kazanmak demektir" (Avşar, 2010:31). Ancak Anadolu'nun işgale uğrayan yerleri işgal kuvvetlerinin sansürüne tabi tutuluyordu. Örneğin, Fransızlar tarafından işgal edilen Adana'da Avni Bey'in başyazarlığını yaptığı Adana gazetesi, işgal aleyhine yazdığı makaleler üzerine kapatılmıştı. Ancak derhâl, Yeni Adana adıyla tekrar yayınlarını sürdürmeye devam etmiştir.

Kitle iletişiminde önemli rolü olan kurumlardan biri de haber ajanslarıdır. Gazetelere oranla en önemli farkı, daha geniş bir alanda haber toplayabilmeleri ve bu haberleri dünyanın birçok yerine dağıtabilmeleridir. Anadolu Ajansı, Türk kamuoyunun yanlış yönlendirilmesini önleyerek halkı zamanında bilgilendirmek amacıyla kurulmuştur. Ajansın adı da Anadolu'daki mücadeleyi simgelemektedir. Ajans, savaş şartlarına göre çıkardığı bültenlerle ulaşabildiği her yere savaş tebliğlerini, iç ve dış haberleri ileterek halkı gelişmelerden haberdar etmiştir. Ajans, Matbuat ve İstihbarat Genel Müdürlüğü'ne bağlıdır. Müdürlük, bir yandan Avrupa basını arasında mücadelenin haklılığını savunmaya yönelik yayın faaliyetlerinde bulunurken, diğer yandan ülke içinde fikri ve psikolojik birliği sağlama görevini yerine getirmiştir. Müdürlüğün istihbarat şubelerinden birisi de Adana'da bulunmaktaydı. Bu şubeler, Avrupa telsiz istasyonlarından elde edilen haberleri Anadolu'nun en küçük birimine kadar iletme görevini üstlenmiştir (Öztoprak, 1989:14). Bu görevi yürütmekte kullanılan araçlardan biri de telgraflardır. Telgraflar savaş boyunca propaganda faaliyetlerini yürütmek adına en etkili iletişim aracı olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın savaşın telgraf telleriyle kazanıldığı ifadesi, mücadelenin amacının ve faaliyetlerinin içeride ve dışarıda duyurulmasında haberleşmenin önemini göstermektedir.

İstiklal Savaşı sırasında ilk kitap basım faaliyetleri, Mondros Ateşkes Anlaşması ile kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından gerçekleştirilmiştir. İşgaller başladıktan

sonra İtilaf Devletleri tarafından Türklerin Rum ve Ermenilere kötü davrandıklarına dair propagandalarına karşı yabancı dillerde hazırlanan ve bu iddiaların doğru olmadığını ispatlayan kitaplar, İtilaf Devletleri temsilcilerine ve tarafsız ülkelere gönderilmiştir. Aynı zamanda Anadolu halkının mücadele azmini canlı tutmak, Türk askerinin milli duygularını arttırmak amacıyla da kitaplar ve broşürler basılmıştır (Şahin, 2003:130).

Anadolu insanı için güvenilir bir otorite olarak kabul gören ve bu nedenle buldukları bölgelerde geniş nüfuza sahip din adamları, savaş boyunca daima ön planda yer almışlar, işgallere karşı halkın manevi duygularını harekete geçirerek birlik içinde mücadele azmini güçlendirmeyi sağlamışlardır. Bunun önemli örneklerinden birisi, Maraş'ta yaşanan Bayrak Olayı'dır. Bilindiği gibi ateşkes sonrası, Adana'yı işgal eden İngilizler, bölgenin kuzeyinde asayiş sağlamaya bahanesiyle Maraş'ı da işgal etmişler, Kasım 1919'da da Fransızlar, İngiliz işgal kuvvetleriyle yer değiştirmişlerdir. Fransız işgaliyle Maraş Kalesi'nden Türk bayrağının kaldırılarak yerine Fransız bayrağının asılması olmasından çok etkilenen Avukat Mehmet Ali Bey, bir beyanname hazırlayarak camilerin görülebilecek yerlerine astırmıştır. Bu bildiri kısa sürede etkisini göstermiş, "*düşman bayrağı altında namaz caiz değildir*" söylemleri üzerine halk kaleye girerek Fransız bayrağını indirmiş, yerine Türk bayrağını göndere çekmiştir (Eyicil, 2005:58). Bağımsızlığın sembolü olan bayrağın din unsurunun bağımsızlığıyla paralellliğini vurgulayan çağrı, görüldüğü gibi halk üzerinde oldukça etkili olmuştur. Amiral Sir F. de Robeck'in, Lord Curzon'a gönderdiği 13 Şubat 1920 tarihli raporunda, Anadolu'daki dini liderlerin, halkı ulusal hareket lehinde heyecanlandırdığını belirtmesi, din adamlarının katkılarıyla ulusal mücadele lehine yürütülen propagandanın amacına ulaştığını ortaya koymaktadır (Şahin, 2003:74).

Kuvay-ı Milliye, Anadolu'nun diğer bölgelerinde olduğu gibi Antep, Maraş, Urfa, Adana'yı içine alan Güney Cephesi'nde de bölgenin kurtuluşunu sağlayan oldukça önemli bir örgütlenmedir. Fransız işgali sonrasında yaşanan olaylar üzerine bölgede Kuvay-ı Milliye teşkilatının kurulmasına karar verilmiştir. Fransız ordusunda yer alan Ermeni alayları ve bölgedeki yerli Ermenilerin Fransızların gelişine birlikte daha saldırgan bir tavra bürünmeleri, çatışmaların alevlenmesine neden olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Nutuk'ta güney bölgesindeki askeri girişimler hakkında bilgiler verirken, "*Maraş ve Antep'te Kılıç Ali Bey'i, Çukurova bölgesine de Binbaşı Kemal (Doğan) ve Yüzbaşı Osman Tufan Beyleri göndererek ciddi teşkilatlanmalara ve teşebbüslere geçtik*", ifadeleriyle dağınık halde bulunan direniş güçlerinin organize edilerek Heyet-i Temsiliye'ye bağlanma sürecini aktarmıştır (Nutuk, 1998:192).

Karşı propaganda faaliyetleri, aleyhte yürütülen propagandaların etkisini kırarak karşı koymaya yöneliktir. Karşı propagandayı yürüten Fransızlar ise müttefikleriyle yaptıkları gizli paylaşım projelerine göre kendilerine pay edilen bölgelerde kalıcılıklarını sağlamaya yönelik işgal propagandası yöntemlerini kullanmışlardır.

Güney Bölgesini örgütlemek amacıyla Heyet-i Temsiliye adına gönderilen Kılıç Ali hatratında izlenimlerini şöyle aktarmıştır; "*Suriye'den gelen Ermeniler İngiliz subayları asli kuvvetinden önce Antep'e gelerek halk içinde ustaca propaganda yapmışlardı. Eğer İngiliz-Fransız işgaline engel olunmaya kalkılırsa Ermeniler bu işi Halep önlerine yığdıkları silahlı kuvvetleriyle yapmaya kalkacaklar, şehirde taş üstünde taş kalmayacaktı. Ne yazık ki, Hürriyet ve İtilaf Fırkası*

da gerçekte zerre kadar ilişiği olması imkânsız bu propagandayı destekliyordu", (Turgut, 2017:133). İşgal güçleri bir yandan halkın güvenini kazanmak amacıyla planladıkları karşı propaganda ile işgalin gerekliliğine ilişkin ikna yöntemleri kullanmışlar, diğer yandan da mütareke şartları gereği bölgenin huzurunu ve güvenliğini sağlamak için geldikleri gerekçesiyle kamuoyu oluşturmak istemişlerdir. Fransızlar işgal ettikleri bölgelerde halkın direnişiyile karşılaşınca, uçaklarla attıkları beyannameler yardımıyla halkı etkilemeye çalışmışlardır. Beyannamelerin içeriğinde, halkın işgal karşısında direniş geçmesini önlemek amacıyla işgalin geçiciliğinden bahsedilmiş, kendilerinin padişahın izniyle geldikleri, direnişte bulunulmasının padişaha karşı gelmek olduğu bilgisi yer almıştır. Halkın moralini bozmak adına birtakım asılsız haberler yaymaya çalışan işgal güçleri, milli güçlerin yenildiği, düşmanın hemen gelmek üzere olduğu şeklindeki propagandalarla halk ve asker üzerinde savaşın gereksiz olduğu fikrini kuvvetlendirmeyi amaçlamışlardır (Pehlivanlı, 1992:133). Halkın işgaller karşısındaki direnişine dair sembol olaylardan birisi, Maraş'ın Fransız işgali sırasında yaşanan Sütçü İmam Olayı'dır. Sütçü İmam, Fransız üniformalı iki askerin Türk kadınlarına saldırdığını görünce Fransız askerlerine ateş açmıştır (Eyicil, 2005:56). Bu olay, Müslüman halk üzerinde etkili olmakla birlikte karşı propagandanın amacına ulaşamadığını da göstermiştir.

Bölgede sözde düzeni sağlama iddialarını öne süren Fransızlar, kamuoyu oluşturmak amacıyla yerel basından da yararlanmışlardır. *Ferda*, *Adana Postası* ve *Rehber* gazeteleri Fransız propagandasına uygun yayın yapan gazeteler olmuştur. Yayınlarında Fransız ordusunun başarılarına dair haberlerin yanında Kuvay-ı Milliye güçlerinin asi ve eşkıya olduklarını içeren haberlerle halkın desteğini engellemeye yönelik çalışmalarda bulunmuşlardır. Ancak Fransızların ulusal mücadeleyi engellemeye yönelik tüm bu propaganda çalışmaları halkın maneviyatı üzerinde bir etkisi olmamış, Ermenilere verdikleri destek de tüm bu söylemlerinin inandırıcılığını ortadan kaldırmıştır. (Şahin, 2003:130) Bölge halkının verdiği mücadele neticesinde, bilindiği gibi TBMM tarafından Maraş, Antep ve Urfa şehirleri hak ettikleri, "Kahraman", "Gazi", "Şanlı" unvanlarını alarak, İstiklal Madalyası ile ödüllendirilmiş şehirlerimiz olmuştur.

Sonuç

Savaş, sadece orduların cephede çarpışması değildir. Aynı zamanda ulusun maddi ve manevi olarak savaşa hazır olması gerekmektedir. Bu aşamada taraflar, çeşitli psikolojik faaliyetlerde bulunurlar. Manevi gücün, maddi gücü kırabileceğine dair önemli örneklerden birisi, Türk İstiklal Savaşı'nda verilen Güney Cephe mücadelesidir. Halkın işgale karşı topyekûn mücadelesinde itici gücü oluşturan propagandanın inkâr edilemeyecek derecede büyük önem taşıdığı görülmüştür.

Atatürk'ün Nutuk'ta ifade ettiği gibi İstiklal Savaşı'nda ulusun eline kalan tek güç olan manevi gücünün yüksek tutulması gerekmekteydi. Bu nedenle ulusun mücadeleye inanması, ordu kadar büyük önem taşımaktaydı. Ulusal gücün oluşumu için propaganda faaliyetlerini kapsamına alan savaş stratejisi, bu gücün tek bir hedefe yöneltilmesine dayandırılmıştır. Atatürk'ün savaş sürecinde propaganda faaliyetlerine önem vermesinde düşmanıyla maddi güçlerinin eşit olmaması da etkili olmuştur. Propaganda faaliyetleri olarak savaş boyunca uygulanan yöntemlerden protesto telgraflarının çekilmesi, mitinglerin düzenlenmesi, bildirilerin dağıtılması, kongreler yoluyla örgütlenmenin

sağlanması, ulusu mücadeleye yönlendirme ve bilgilendirme işlevini gören basın-yayın faaliyetleri, ulusa yol gösterici faaliyetler yürüterek propaganda aracı olarak teşkilatlanan İrşad Encümeni, kurtuluş azmini ve inancını güçlü kılan Kuvay-ı Milliye ruhu, toplum üzerinde etkili nüfuzu olan din adamlarının ve kanat önderlerinin maneviyatı öne çıkaran söylemleri, güney cephesinin düşman karşısında zafer elde etmesinde de etkili olan yöntemler olarak ifade edilebilir.

İtilaf Devletleri çok ağır şartlar taşıyan Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası elde ettikleri fırsatları hemen uygulamaya geçmişler, işgallerle birlikte Anadolu topraklarını kontrolleri altına almışlardır. Propaganda faaliyetleri ile Türk halkını kendi yanlarına çekmeyi hedeflemişlerse de, maddi gücü itilaf devletleri karşısında orantısız olan Ulusal Mücadele Kadrosu, propaganda faaliyetlerine benzer şekilde ağırlık vererek aleyhine olan eşitsizliği bu sayede lehine çevirmeyi başarmıştır. Ordu kadar ulusal cepheyi güçlü tutmaya yönelik yürütülen bu faaliyetler sayesinde işgalci güçler ulusun elinde kalan tek güç olan manevi cepheyi çok kez zorlasalar da ele geçirememişlerdir.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk'ta yer alan uyarı niteliğindeki şu ifadeleri oldukça önemlidir; *"Asıl olan iç cephedir. Bu cephe bütün memleketin, bütün milletin meydana getirdiği bir cephedir. Görünürdeki cephe, doğrudan doğruya ordunun düşman karşısındaki silahlı cephesidir. Bu cephe sarsılabilir, değişebilir, yenilebilir. Fakat bu durum hiçbir zaman bir memleketi, bir milleti yok edemez. Önemli olan, memleketi temelinden yıkan, milleti esir ettiren iç cephenin çöküşüdür. Bu gerçeği bizden çok daha iyi bilen düşmanlar, bu cephemizi yıkmak için yüzyıllarca çalışmışlar ve çalışmaktadırlar. Bugüne kadar başarı da sağlamışlardır. Gerçekten kaleyi içinden almak, dışından zorlamaktan çok kolaydır"*. Atatürk'ün karşı propagandaya dair milli birliğin önemine dikkat çektiği bu sözleri, görüldüğü gibi aynı zamanda sonraki kuşaklara dikkatli olmaları gereken konulara dair uyarı niteliği taşıyan bir tespiti de içermektedir.

Kaynakça

- Aşçı, B.(2017), *Ordulardan Şirketlere Strateji*, Ankara: Siyasal Yayınevi.
- Atabek, N. (2014), "Propaganda ve Toplumsal Kontrol", Selçuk Üniversitesi İletişim Dergisi, 2(4), 4-12.
- Atatürk, K.(1998), *Nutuk*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri. (1998), (5), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Avcı, Ö. (2018), *İletişim ve Propaganda*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Avşar, S.(2010), "Milli Mücadele'de Propaganda Faaliyetleri", Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.

- Biber, A. (2014), "Toplumsal Şeytan Üçgeni: İktidar, Hegemonya ve Propaganda", Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (21), 28-41 .
- Domenach, J. M.(2003), Politika ve Propaganda, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Eyicil, A. (2005), "Maraş Savunması", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 21(61), 47-76.
- Geçikli, F. (1999), "Geçmişten Günümüze Propaganda Kavramı", İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, (9), 265-276.
- Güllü, R.E.(2017), "Milli Mücadele'de Güney Cephesinde Kılıç Ali Bey'in Faaliyetleri", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (16),490-507.
- Öztoprak, İ. (1989), Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Öztoprak, İ. (1991), Adana ve Çevresinde Müdafaa-i Hukuk Çalışmaları, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 8(22),117-140.
- Pehlivanlı, H. (1992), Kurtuluş Savaşı İstihbaratında Askeri Polis Teşkilatı, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Qualter, T.(1980), "Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 35(01), 255-307.
- Şahin, H. (2003), "Milli Mücadele'de Beyannamelerle Psikolojik Harp", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Şıvgın, H.(1988), "Mustafa Kemal'in Maraş'ın Kurtuluşu İçin Faaliyetleri", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, 4(11), 481-494.
- Turgut, H. (2017), Atatürk'ün Sırdaşı Kılıç Ali'nin Anıları, İstanbul: İş Bankası.